

რეზიუმე

რუსეთის ცარისტული პოლიტიკა აფხაზეთი მკვეთრად იყო მიმართული აფხაზებისა და ქართველების წინააღმდეგ. უარეს შემთხვევაში ცარისტულ მმართველობას უნდა მიეღწია ქართველებისა და აფხაზების დაპირისპირებისათვის, რაც მოახერხა კიდეც. ამის შედეგად, აფხაზებმა მოგვიანებით საქართველოსგან გამოყოფა მოინდომეს.

Summary

TSISKARA PACHULIA

TSARIST RUSSIA'S ROLE IN THE GEORGIAN-ABKHAZIAN CONFRONTATION

Tsarist policy in Abkhazia were clearly directed against Abkhazians and Georgians. At worst, Authorities of the king must achieve conflict between of the Georgian and Abkhazian, which was able to, because later In the period in Abkhazia faced a problem of separatism and Abkhazians were leading the way in the future to separate from Georgia.

* * * * *

აფხაზეთის სამთავროს რუსეთის იმპერიის შემაღეწლობაში შესვლის შემდეგ ცარიზმი ცდილობდა შავი ზღვის სანაპიროზე განმტკიცებულიყო და ფაქტობრივად სამთავროს მართვაში გარკვეული მიზეზებით არ ერეოდა. რუსეთის ხელისუფლების პოზიციები აფხაზეთში ჯერ კიდევ სუსტი იყო. XIX ს-ის დასაწყისში ცარიზმისთვის სტრატეგიულ და გადაუდებელ ამოცანას წარმოადგენდა ჩრდილოეთ კავკასიის დაპყრობა. სანამ ეს საკითხი არ გადაწყდებოდა, რუსეთის ბატონობა ამიერკავკასიაში მტკიცე ვერ იქნებოდა. ამიტომაც აფხაზეთის სამთავროს გაუქმება და აქ რუსული მმართველობის შემოღება XIX ს-ის მეორე ნახევრამდე გადაიდო. სწორედ ამ პერიოდიდან იწყება ქართულ-აფხაზური გაუცხოება და მათ დაპირისპირებაში, რუსული სახელმწიფოს დამსახურება რამდენიმე ეტაპად შეიძლება დაიყოს. პირველი ეტაპი ამ მიმართულებით ცარიზმის მიერ გატარებულ პოლიტიკას ეხება, რომელიც მრავალწინააღმდეგარა და ჩვენი წინამდებარე ნაშრომი, სწორედ ამ პირველი ეტაპის განხილვის მცდელობაა.

1861 წელს რუსეთის ხელისუფლებამ მიიღო გადაწყვეტილება კავკასიის მთის უდამწერლობო ხალხებისათვის დამწერლობის შექმნისა. რაც ემსახურებოდა არა კულტურულ, არამედ პოლიტიკურ მიზნებს

– გაეადვილებინა მთიელებისთვის რუსული ენის შესწავლა და საბოლოო აზრით, მათი ასიმილაცია [1. 257]. აფხაზური ანბანიდან ამოღებულ იქნა მის მიერ ნასესხები ქართული ასოები, რომლის უკან შორს მამავალი პოლიტიკური ზრახვები იმალებოდა [2. 18]. ქართველი მოღვაწე ნ. ჯანაშია ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა, რომ რუსეთის ხელისუფლება შეეცადა, ბოლო მოეღო იმ მცირეოდენი ნაშთისათვისაც კი ისტორიული კავშირისა, რომელიც საუკუნეების მანძილზე აკავშირებდა აფხაზებსა და ქართველებს და ამ მიზნის მისაღწევად გამოიყენეს ისეთი სასიამოვნო და კულტურული მოვლენა, როგორიც არის დამწერლობის შექმნა აფხაზურ ენაზე. ქართულ ასოებსაც შესწამეს პოლიტიკური არასაიმედოობა და ქართული ანბანი უარყოფილ იქნა [3. 1909, ნოემბერი-დეკემბერი]. ამდენად აფხაზური დამწერლობის შექმნა ემსახურებოდა ქართული სამყაროსაგან აფხაზთა ჩამოცილებისა და მათი გარუსების მიზანს... რეალურად ხელისუფლებას აფხაზური ენის ბედი არ აინტერესებდა, რადგან მისი ადგილი რუსულ ენას უნდა დაეკავებინა [4. 101-102]. აღნიშნულ მოსაზრებას ადასტურებს ენათმეცნიერი მეფის არმიის გენერალი პ. უსლარი ის წერს: „ტუზემცების დამწერლობა უნდა ემსახუროს მხოლოდ იმას, რომ მათ გაუადვილდეთ რუსული ენის შესწავლა. თავიანთი მდგომარეობის გამო მათ დამოუკიდებელი ლიტერატურის შექმნა არ შეუძლიათ და იგი არც არასოდეს ექნებათ“ [5.23]. პ. უსლარის ნაწერში კარგად ჩანს რუსეთის ხელისუფლების რეალური ზრახვები. იგივე მოსაზრებას ამყარებს მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი ე. ვეიდენბაუმი, რომელიც წერს: „აფხაზური ენა, რომელსაც არ გააჩნია დამწერლობა და ლიტერატურა, რა თქმა უნდა, განწირულია გასაქრობად ასე თუ ისე ახლო მომავალში. საკითხი ისაა, რომელი ენა შეცვლის მას. ალბათ მოსახლეობაში კულტურული იდეებისა და ცნებების გამტარებლის როლი უნდა შეასრულოს არა ქართულმა, არამედ რუსულმა ენამ. ამიტომ მიმაჩნია, რომ აფხაზური დამწერლობის დამკვიდრება თვითმიზანი კი არ უნდა იყოს, არამედ ეკლესიისა და სკოლის მეშვეობით ქართული ენის გამოყენების დასუსტებისა და სახელმწიფო ენით მისი თანდათან შეცვლის საშუალება“ [6. 96].

ცნობილი ფაქტია, რომ ცარიზმმა როდესაც დასავლეთ კავკასია იმპერიის ადმინისტრაციულ სისტემაში მოაქცია, ამით მიაღწია გარკვეულ მიზანს და ამის შემდეგ მის დღის წესრიგში დადგა აფხაზეთის საკითხი. რუსეთის ხელისუფლებას სურდა რაც შეიძლება ჩქარა დაეწყო და დაესრულებინა აფხაზეთის კოლონიზაცია. აფხაზეთის სამთავროს გაუქმებით და რუსული მმართველობის შემოღებით ამ მხარეში კოლონიური პოლიტიკური რეჟიმი მკვიდრდება [7.

87].

ცარიზმის მმართველობის დამყარების შემდეგ, რუსული ადმინისტრაცია აფხაზეთში „სახელმწიფო-ბრივი წესრიგის“ დამყარებას შეუდგა, რაც პირველ რიგში თანამიმდევრული კოლონიზატორული პოლიტიკის გატარებას გულისხმობდა. შედეგად დაიწყო 1866 წლის 26 ივლისს მრავალათასიანი გამოსვლა სოფელ ლიხნში და მთელი აფხაზეთის აჯანყება, რომელიც იმავე წლის აგვისტოში რუსეთმა სასტიკად ჩაახშო. კავკასიის ადმინისტრაცია თვლიდა, რომ იმჟამად ხელისუფლებისათვის უმთავრესი აფხაზთა გადასახლების საკითხი იყო [1. 252-253]. ძალიან მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ აფხაზთა გადასახლება ძირითადად ძალდატანებით ხასიათს ატარებდა, რაც აშკარად ჩანს იმდროინდელი დოკუმენტებიდან [8. 288].

1866 წლის აჯანყების შემდეგ გაჩნდა აფხაზთა თურქეთში გადასახლების გეგმის პირველი დასაბუთება, რომელიც მოცემულია ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორის დ. სვიატოპოლკ-მირსკის 1866 წლის 27 ოქტომბრის მიმართვაში კავკასიის მთიელთა სამმართველოს უფროსის დ. სტაროსელსკისადმი. აქ ვკითხულობთ შემდეგს: „არსებობს მხოლოდ ერთი რადიკალური საშუალება სოხუმის განყოფილების მხრიდან ყოველგვარი საშიშროების აღმოსაფხვრელად, ესაა აფხაზეთის მოსახლეობის თურქეთში გადასახლება“ [8. 283]. აქედან გამომდინარე კავკასიის ადმინისტრაციის წარმომადგენლები აფხაზთა გადასახლებას მეტად მნიშვნელოვან ღონისძიებად მიიჩნევდნენ, რადგან ამ მხარის მუსლიმი მოსახლეობის შემცირება მათი თურქეთში გადასახლების გზით, ხელს შეუწყობდა პოლიტიკური სიმშვიდის უზრუნველყოფას და მეფის ხელისუფლების განმტკიცებას ამ მხარეში [1. 253]. მეფისნაცვალმა მ. რომანოვი დაუფარავად აღნიშნავდა, რომ „აფხაზთა გადასახლების მთავარ ამოცანად მიაჩნია რუსეთის იმპერიის საზღვრებიდან მოსახლეობის იმ ნაწილის მოშორება, რომელიც ხელისუფლებისადმი ყველაზე მტრულად არის განწყობილი“ [8. 284]. 1866 წლის ნოემბერში ალექსანდრე II დათანხმდა, პირველივე შესაძლებლობებისთანავე აფხაზეთისა და ნებელდის მუსლიმი მოსახლეობა თურქეთში გადასახლებისათ. თურქეთისაგან თანხმობის მიღების შემდეგ მეფისნაცვალმა განკარგულება გასცა, 1867 წლის აპრილის ბოლოდან დაწყებულიყო აფხაზთა გადასახლების პროცესი [1. 253] რაც გეგმის შესაბამისად 1867 წლის ივნისის დასაწყისამდე განხორციელდა კიდევ. გადასახლებულ გვართა შორის იყო ჩემი გვარის 9 ოჯახი, 65 სული ფაჩულია სოფელ ფოქევიდან. ჯამში გადასახლებულ იქნა 3358 ოჯახი, 19342 სული [9. 72-73]. ამდენად აფხაზთა სამთავროს გაუქმებისა და აფხაზთა 1867 წლის მუჰაჯირობის შემდეგ ცარიზმმა ვრცელი ტერიტორია მიიღო საკოლონიზაციოდ. ხელისუფლებას სურდა... აუცილებლად რუსები ჩაესახლებინა, მაგრამ ისინი პირველ ხანებში ხალისით არ მოდიოდნენ... ასეთ პირობებში მთავრო-

ბამ არჩევანი უცხოელებზე შეაჩერა, უფრო სანდოდ ანატოლიელი ბერძნები და ბულგარელები მიიჩნია. იმავდროულად ხელისუფლებამ ვრცელი მიწა-წყალი უბოძა ასათვისებლად რუს ჩინოვნიკებს – სამხედრო და სამოქალაქო პირებს [1. 259-260].

1877 წლის აპრილში რუსეთ-თურქეთის ახალი ომი დაიწყო... მისი დაწყებიდანვე რთული ვითარება შეიქმნა აფხაზეთში. ცარიზმის კოლონიური რეჟიმით გამოწვეულმა უკმაყოფილებამ ამ დროისათვის კულმინაციას მიაღწია და აჯანყებამ იფეთქა [1. 260]. რასაც მოჰყვა მუჰაჯირობის ახალი ტალღა. 1877 წლის მუჰაჯირობის შემდეგ თითქმის დაცარიელდა აფხაზეთის სანაპირო ზოლი. მუჰაჯირობის შემდეგ გაუკაცურებული აფხაზეთი დამთრგუნველი სანაპირო ყოფილა. ამაზე ნიკო მარი წერს: „აფხაზეთის ცენტრალური ეთნოგრაფიული ნაწილიც კი გაუკაცურდა... დარჩა მხოლოდ გაველურებული ეზოები ხეხილით, არ იყო არც ერთი აფხაზი და არც აფხაზური სიტყვა ისმოდა“ [10. 177]. ცარიზმის დიდი მონდომების მიუხედავად აფხაზეთის კოლონიზაცია გაჭიანურდა. ყველაფერ ზემოთქმულიდან გამომდინარე დასტურდება, რომ ცარიზმის პოლიტიკა აფხაზეთში მიმართული იყო აფხაზთა და ქართველთა წინააღმდეგ, ამასთან უარეს შემთხვევაში მათი დაპირისპირება უნდა უზრუნველყოფო. შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს კოლონიზაციის ერთ-ერთი იდეოლოგი ს. შარაპოვი რუსეთის ხელისუფლების ზრახვებზე აფხაზეთში დაუფარავად წერდა: „...ჩვენი სახელმწიფოებრივი ამოცანები მოითხოვენ, რომ ეს მხარე არა მარტო სახელით, არამედ მართლაც იქცეს მალე რუსულ მხარედ, რომ აქ მხარდაჭერილი გაძლიერებული და დაიმედებული იყოს რუსი კაცი. ვისურვოთ, ბატონებო, რომ ეს მოხდეს ჩქარა, რომ მძლავრ რუსულ მუცელში მალე მოიხარშოს მთელი აქაური სხვადასხვა ტომობრივი და სხვადასხვაეროვანი ნარევი და რომ ეს ცა და ეს ზღვა ნამდვილად რუსული იყოს“ [1. 263].

მხარის ეთნიკური შემადგენლობის რადიკალური ცვლა თვალსაჩინოდ აისახა აფხაზეთის გეოგრაფიულ სახელწოდებათა ტრანსფორმაციაში. ტოპონიმიკის ცვლას სპეციალისტები ხუთ ეტაპად ყოფენ და ყველა ეტაპს ერთი საერთო ნიშანი ქონდა: ერთდროულად დიდი რაოდენობით უქმდებოდა ისტორიულ-გეოგრაფიული სახელები და მათ ნაცვლად ინერგებოდა სხვა უცხო ენისათვის, ძირითადად რუსულისათვის დამახასიათებელი სტილის ტოპონიმიკა [11. 45]. ზემოთქმულიდან კარგად ჩანს, რომ ტოპონიმთა ცვლა რეალობა იყო აფხაზეთისათვის და ის, ნათლად ასახავს ცარიზმის იმპერიული რეჟიმის მიერ წინასწარ დაგეგმილ კოლონიურ და ენობრივ პოლიტიკას [1. 265].

ცარისტულ ხელისუფლებას კარგად ესმოდა, რომ მთავარ დაბრკოლებას მხარის გარუსებაში ქართული სამღვდლოება წარმოადგენდა, რადგან მათ ხელში ისევ რჩებოდა ეკლესია და სკოლა. ამიტომაც ცდილობდა მათ წართმევას ქართული სამღვდლოებისათვის. ამ მიზნით მეფის ხელისუფლება

მნიშვნელოვან ღონისძიებებს ატარებდა მთელი XIX საუკუნის განმავლობაში [12. 228]. რუსი ეპისკოპოსების პოლიტიკა შორს გამიზნული და ვერაგული იყო მათ სურდათ ძალადობის გზით საბოლოოდ განედევნათ აფხაზეთიდან ისტორიულად დამკვიდრებული წესი – ღვთისმსახურების აღსრულება ქართულ ენაზე, შეეცვალათ ის სლავური ლიტურგიით და ამით სულიერ სფეროში გადაულახავი უფსკრული შეექმნათ ქართულ-აფხაზური ურთიერთობისათვის. სოხუმის ეპარქიის საქართველოს საეგზარქოსოსაგან გამოყოფა კი, მათი აზრით, დააჩქარებდა მხარის ასიმილაციას [1. 270]. აქედან კარგად ჩანს, რომ რუსული საერო და სასულიერო ხელისუფლება ერთობლივად მოქმედებდა და სოხუმის ეპარქიის საქართველოს საეგზარქოსოსაგან გამოყოფას და ყუბანის ოლქთან გაერთიანებას, აფხაზეთის მოსახლეობის რუსულ მასაში გათქვეფვის, ქართველთა და აფხაზთა ასიმილაციის მიზნით ახორციელებდა. საინტერესოა ქუთაისის გუბერნატორის თ. გერშელმანის ერთ-ერთი საიდუმლო წერილი, სადაც ის წერს, რომ აფხაზეთში „ერთადერთი რადიკალური ღონისძიება ამ მიმართებით იქნება, ის, რომ გამოვლიჯოთ სკოლა და ეკლესია ქართულ საზოგადოებას ხელიდან, რომ წირვა-ლოცვა სკოლებსა და ეკლესიებში ტარდებოდეს სლავურ ენაზე. ამ ღონისძიებებით გადავარჩენთ ადგილობრივ მოსახლეობას ქართული გავლენისაგან, გაქართველებისაგან... რუსული ენის დანერგვა ეპარქიაში ასევე ხელს შეუწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის ზნეობრივ და გონებრივ განვითარების ღონის ამალვებას. ასევე საჭიროა და აუცილებელია, სოხუმის სკოლებში ქართველი მასწავლებლები შეიცვალოს რუსული წარმომავლობის მასწავლებლებით. ყოველივე ეს მომავალში ხელს შეუწყობს ადგილობრივი მოსახლეობის შერწყმას, შეერთებას რუს მოსახლეობასთან [13. 35]. აქედან მკაფიოა რუსეთის ხელისუფლების შორსმიმავალი პოლიტიკური ზრახვებიდა უნდა ითქვას, რომ რუსეთის რეაქციულმა სასულიერო პირებმა გარკვეულ წარმატებას მიაღწიეს აფხაზეთში ანტიქართული განწყობილების დასამკვიდრებლად. უპირველესად ეს გამოჩნდა სამრევლო სკოლებიდან ქართული ენის მთლიანად განდევნაში. XIX საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევარში ქართული ენა განდევნეს აფხაზეთ-სამურზაყანოს სკოლებიდან და წირვა-ლოცვის ქართულად შესრულებაც აკრძალეს [14. 7]. ასევე აუკრძალავთ აფხაზური ენის გამოყენებაც ამ ენის „განუვითარებლობის“ საბაბით. აქედან ცხადია, რომ აფხაზურ მოსახლეობას აიძულებდნენ ესწავლა რუსული ენა სამრევლო სკოლებში და სლავური ენა ეკლესიაში, რაც მათ რუსიფიკაციას დააჩქარებდა. პროფ. ი. გელენავას სამართლიანი შეხედულებით ამკარაა, რომ ცარიზმი, თავისი კოლონიური პოლიტიკიდან გამომდინარე, საქართველოს ამ კუთხეში განათლების ქართულ სისტემას არ შექმნიდა [15. 209-215]. როგორც პროფ. ი. გელენავა მიიჩნევს რუსეთის გლობალური პოლიტიკური ამოცანა სტრატეგიულად მნიშვნელოვან გეოპოლიტიკურ სივრცეში აქტიურ რუსიფიკაციას გულისხმობდა, რაც რუსული განათლების სისტემის ყოველმხრივი კულტივირების საფუძველზე შეიძლებოდა მხოლოდ მომხდარიყო. ამიტომაც ეს პოლიტიკა ძირით

ადად განმსაზღვრელი იყო XIX საუკუნის ბოლოდან 1917 წლამდე [1. 272]. ცნობილი ფაქტია, რომ რუსეთის 1905-1907 წლების რევოლუციას ეთნიკური აფხაზები განუდგნენ. გიორგი შერვაშიძე ამასთან დაკავშირებით წერს, რომ „...მათთვის ჯერ კიდევ ფეოდალიზმი გრძელდება... რევოლუციურმა პროპაგანდამ აქ წარმატებას ვერ მიაღწია, რადგან აქ არ არსებობდა ნოდებრივი დაპირისპირება“ [12. 242]. აფხაზი ისტორიკოსი ს. ლაკობა რევოლუციიდან აფხაზთა განდგომის ერთ-ერთ მიზეზად ასახელებს იმას, რომ განვითარებულ მოვლენებს ისინი აღიქვამდნენ, როგორც ქართულ რევოლუციას. პროფ. ი. გელენავას აზრით, აფხაზთა ერთი ნაწილის ასეთი წარმოდგენა რევოლუციაზე, სწორედ რუსი აგიტატორების მიერ უკანასკნელი ათწლეულების განმავლობაში ჩატარებული პროპაგანდისტული და „აღმზრდელი“ მუშაობის ნაყოფი იყო. სწორედ ისინი უწერგავდნენ ცარიზმის მიერ დამნაშავედ გამოცხადებული და დასჯილი ერის წარმომადგენლებს, ქართველებისაგან თითქოს „დაჩაგრულ“ აფხაზებს სიძულვილს „ქართველი დამპყრობლებისადმი“ და ეს ხდებოდა მაშინ, როდესაც აფხაზების მიერ მოთავისუფლებულ მიწებზე მთავრობა ოპერატიულად ასახლებდა სხვადასხვა მიმართულების სექტანტებსა და ნებისმიერი ეროვნების ადამიანებს, გარდა ქართველებისა [1. 276]. ამკარა იყო შავრაზმელების „გათიშე და იბატონე“-ს პოლიტიკის პირველი საგრძნობი შედეგები. საქართველოს პროგრესული საზოგადოება სისტემატურად აქვეყნებდა პრესაში წერილებს სადაც მხილველნი იყვნენ „ბნელი ძალები“, რომლებიც აფხაზეთში ავრცელებდნენ ათასგვარ დეზინფორმაციას, თითქოს ქართველები აფხაზთა ამოწყვეტას და მათი მამულების მიტაცებას აპირებდნენ [12. 243-244]. უფრო მეტიც, აქტიურად მიმდინარეობდა აფხაზთა ყველა ფენის იდეოლოგიური დამუშავება, რასაც ადასტურებს 1905 წლის 22 აპრილის გაზეთ „ცნობის ფურცელში“ გამოქვეყნებული სტატია, რომელიც მაშინვე ამხელს იმ უმსგავსოებას, რასაც ჩადიოდნენ ქართველ-აფხაზთა მტრები. ამ სტატიაში წერია: „თქვენ მშვიდი, კეთილი და ნესიერების მოყვარული ხალხი ხართ, თქვენგან არავითარი უნესობა არ არის მოსალოდნელი, დარწმუნებული ვართ, არც იქნებაო. მაგრამ თქვენი მეზობელი ქართველები სანდონი არ არიან; იმათგან თქვენს დასალუპავად რასმე უნდა მოველოდეთ, ამიტომ „ჰკა მაგათო“ დარწმუნებული იყავით, ამისათვის ჯილდოს მეტი სხვა არაფერი გელითო“ [16. 1905, 22 აპრილი]. ეს ინფორმაცია პირდაპირი მამტიკიცებელია იმის, რომ დაუფარავ მონოდებებსაც აქვს ადგილი აფხაზების მისამართით ქართველთა წინააღმდეგ. აქვე გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ იმ ფაქტზე, რომ ცარიზმმა ოსტატურად გამოიყენა რევოლუციური პროცესებისაგან აფხაზთა განდგომა და 1907 წლის 27 აპრილის იმპერატორის „წყალობით“, მათ მოუხსნეს „დამნაშავე მოსახლეობის“ სტატუსი, რამაც აღაფრთოვანა აფხაზობა... ერი, რომელიც სულ ცოტა ხნის წინათ რუსეთის ძლევამოსილი იმპერიის წინააღმდეგ შეურიგებლად იბრძოდა და ამ ბრძოლაში „დამნაშავეს“ საპატიო სახელი მოიპოვა, ახლა იმავე იმპერიის ერთგული გახდა. აქვე გვინდა ვახსენოთ ეპისკოპოს კირიონის 1906 წელს ცხუმელის სახელით პეტერბურგში რუსულ ენაზე გამოცემული ბროშურა „აბზაია“, სადაც ავტორს გა-

კეთებული აქვს დასკვნა, რომ კანონიკური და ისტორიული თვალსაზრისით სოხუმის ეპარქიის საქართველოს საეგზარქოსოსაგან გამოყოფა დაუშვებელია [1. 279]. ამ ბროშურის საწინააღმდეგოდ გამოვიდა ნ. ვორონოვი, რომელმაც მოსკოვში 1907 წელს გამოსცა ასევე ბროშურა „აფხაზეთი საქართველო არ არის“ [17]. ცნობილია „ნაშრომს“ არანაირი მეცნიერული ღირებულება არ გააჩნია, მაგრამ ითვლება, რომ ავტორმა მიზანს ნამდვილად მიაღწია, რადგან ამით პირადად პირ შეუწყო ხელი ქართველთა და აფხაზთა გაუცხოებისა და დაპირისპირების პროცესს.

პირველი მსოფლიო ომის წლებში აფხაზეთში არსებული პოლიტიკურ მდგომარეობაზე მოგვითხრობს ქართველი საზოგადო მოღვაწე სამსონ ფირცხალავა, რომელიც სოხუმის ოლქის ყველაზე მწვავე პრობლემად ქართულ-აფხაზური ურთიერთობების პრობლემას მიიჩნევდა. როგორც ის წერს: აფხაზთა შორის გამოჩნდნენ „ისეთები, რომელთაც დაიწყეს ლაპარაკი: ჩვენ ქართველებთან საერთო არც გვქონია და არც გვაქვსო“ [18.736-737].

მეფის ხელისუფლება მუდმივად ცდილობდა აფხაზეთის ქართული სამყაროსაგან ჩამოცილებას, რომლის წინაპირობად მას საქართველოს საეგზარქოსოსაგან სოხუმის ეპარქიის გამოყოფა მიაჩნდა, რომელზეც ზემოთ ვისაუბრეთ. ამ გეგმის განხორციელების პირველი მცდელობა რევოლუციამ ჩაშალა. ცარიზმის მიზანი ვერც 1907-1908 და 1912-1915 წლებში ვერ იქნა მიღწეული. საკითხი დღის წერიგადან მაინც არ მოხსნილა. 1917 წლის 27 თებერვალს სოხუმის საქალაქო საბჭო იხილავდა დეკ. გ. გოლუბცოვის მიერ დასმულ საკითხს: „გამოეყოს სოხუმის ეპარქია აფხაზეთ-საქართველოს ეკლესიას, თუ მისივე ნაწილად დარჩეს“. აფხაზი ხმოსნები ნიკო ჯანაშია და ტიმოთე ანუა ქართველებთან ერთად ორი მონათესავე ერის ეკლესიურ ერთიანობას უჭერდნენ მხარს. კენჭისყრის შედეგებმა ჩაშალა შოვინისტთა მორიგი ავანტიურაც ამასთან პეტერბურგში თვითმპყრობელური რეჟიმიც დაემხო [1. 284].

შეიძლება დავასკვნათ, რომ აფხაზური დამწერლობის შექმნა ემსახურებოდა ქართული სამყაროსაგან აფხაზთა ჩამოცილებისა და მათი გარუსების მიზანს. როგორც დავინახეთ ტოპონიმთა ცვლაც რეალობა იყო აფხაზეთისათვის და ის, ნათლად ასახავს ცარიზმის იმპერიული რეჟიმის მიერ წინასწარ დაგეგმილ კოლონიურ და ენობრივ პოლიტიკას. ცარიზმის პოლიტიკა შორს გამიზნული და ვერაგული, რომ იყო ეს კარგად გამოჩნდა, როდესაც მათ სურდათ ძალადობის გზით საბოლოოდ განედევნათ აფხაზეთიდან ისტორიულად დამკვიდრებული წესი – ღვთისმსახურების აღსრულება ქართულ ენაზე, შეეცვალათ ის სლავური ლიტურგიით და ამით სულიერ სფეროში გადაულახავი უფსკრული შეექმნათ ქართულ-აფხაზური ურთიერთობებისათვის. ცარიზმმა აფხაზეთში სპეციფიკური ეკონომიკური ურთიერთობის გამო აქ არსებული სოციალური კონფლიქტი, ოსტატურად, მისი ინტერესების შესაბამისად ეროვნებათაშორის კონფლიქტად აქცია.

ამდენად ცარიზმის პოლიტიკა აფხაზეთში აშკარად მიმართული იყო აფხაზთა და ქართველთა წინააღმდეგ. უარეს შემთხვევაში მათი დაპირისპირებისათვის უნდა მიეღწიათ, რაც შეძლეს, რადგან შემდგომ პერიოდში აფხაზეთში მწვავედ დადგა სეპარატიზმის პრობლემა და მომავალში აფხაზები დაადგნენ საქართველოსაგან გამოყოფის გზას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან. აფხაზეთი უძველესი დროიდან დღემდე, თბ., 2007.
2. გელენავა ი., აფხაზური დამწერლობის სათავეებთან. გაზ.: „ჩემი აფხაზეთი“, მარტი, 2012. №18.
3. ჰამუთ-ბეი. ჭრელი შენიშვნები აფხაზთა და აფხაზეთის შესახებ. მეხუთე წერილი. — დროება, 1909, ნოემბერი-დეკემბერი.
4. გვანცელაძე თ., ტაბიძე მ., შეროზია რ., ჭანტურია რ., ღვთისმსახურებისა და სასულიერო განათლების ენა, როგორც რუსიფიკატორული პოლიტიკის განხორციელების საშუალება. — ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001.
5. Инал-Ипа Ш.Д., Страницы абхазской литературы Сухуми, 1980.
6. Анчабадзе З.В., Очерк этнической истории абхазского народа. Сухуми. 1970;
7. История Абхазии, Сухуми, 1991.
8. Дзидзария Г.А., Махаджирство и проблемы истории Абхазии XIX столетия. Сухуми, 1982.
9. хорava ბ., აფხაზთა 1867 წლის მუჰაჯირობა. Тб., 2004.
10. Марр Н.Я., О языке и истории абхазов, Ленинград, 1936.
11. გვანცელაძე თ., ტოპონიმთა მასობრივი ცვლა აფხაზეთში 1864 წლის შემდგომ, - იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, ტ. XXXIV, თბ., 2000.
12. პაპასქირი ზ., ნარკვევები თანამედროვე აფხაზეთის ისტორიული წარსულიდან, ნაკვ. I, თბ., 2004.
13. ტოლიაშვილი კ., რუსეთის სინოდის საეკლესიო პოლიტიკა აფხაზეთსა და შიდა ქართლში (XIX საუკუნის 80-იანი – 1917 წწ.), საკანდ. დის. თბ., 2005.
14. ხუნდაძე ტ., ცარიზმი და სახალხო განათლება საქართველოში 1881-1917 წწ., თბ., 1948.
15. გელენავა ი. სასულიერო სამრევლო სკოლები აფხაზეთში (1900-1917 წწ.), - ლოგოსი, 2007, №IV; Геленава. О некоторых аспектах религиозно-просветительной политики царизма в Абхазии (1900-1917 гг.). - „საისტორიო ვერტიკალები“, 2005, №9, გვ. 81-89.
16. ცნობის ფურცელი, 1905, 22 აპრილი.
17. Воронов Н., Абхазия – Не Грузия. М., 1907.
18. გამახარია ჯ., აფხაზეთი და მართლმადიდებლობა. თბ., 2005.